

PROF. DR. SELİM ÇETİNER

Sabancı Üniversitesi
selim.cetiner@tematik.com.tr

Enteresan işler

Tarım sektöründeki şirket birleşmeleri tekelleşme tehlikesi nedeniyle dünya genelinde endişe yaratıyor. Ancak farklı alanlarda uzmanlaşmış şirketlerin birleşmesi, modern tarım sektörü için bir fırsat da olabilir.

Geçen ay ortalarında tam bu yazıya başlarken enteresan gelişmeler oldu; patatesin tarihçesini ele alacağım yazı dizisi de ertelenmek zorunda kaldı. Öncelikle, bizde acar gazetecilerin pek dillendirmedikleri GDO karşıtı grupların vandallıklarının son örneği geçtiğimiz Haziran ayında yaşanmıştı. Avrupa Gıda Güvenliği Otoritesi'nin (EFSA) GDO'lar üzerinde verdiği bilimsel görüşleri beğenmeyen gruplardan bir tanesi EFSA'da bağımsız bilimci olarak görev yapan uzmanlardan birine içinde patlayıcı olan bir paket göndermişti. Önceki yıllarda da İtalya'nın Parma kentinde bulunan EFSA binası teknoloji karşıtı gruplar tarafından işgal edilmeye çalışılmış ve epey bir maddi hasar meydana gelmişti.

Teknoloji karşıtlarının dünyanın farklı ülkelerindeki araştırma kurum ve kuruluşlarını ve özellikle tarla denemelerini hedef alan bu eylemleri, pasif bir protesto eyleminin ötesine geçerek laboratuvar ve seraları yakmaya kadar varmıştı.

EFSA'da yaşanan bu son olaydan sonra, bitki araştırmaları üzerinde çalışan ve çalışmalarını kamu kaynakları ile desteklenen kuruluşları temsilen Avrupa Bitki Bilimleri Kuruluşu (EPSO), Avrupa Parlamentosu Başkanı Martin Schulz'a tüm Avrupa ülkelerinden 35 araştırma kurum ve kuruluşunun ortak imzasıyla 1 Temmuz'da bir mektup göndermişlerdi. Daha sonra bu mektubu imzalayan kuruluşların sayısı 58'i buldu.

Tahmin edebileceğiniz gibi Türkiye'den yine tık çıkmadı; Ne TÜBİTAK, ne TÜBA, ne de Bilim Akademisi Derneği'nden... Halbuki İngiliz Bilimler Akademisi, Fransız Bilimler Akademisi gibi çok köklü geçmişi bulunan bilim kurumlarının yanında Milano Üniversitesi gibi eğitim ve araştırma müesseseleri de bildiri altına imzalarını koymakta tereddüt etmemişlerdi.

EFSA saldırısı kınandı ama...

Avrupa Bitki Bilimleri

Önemli olan birim alandan çevreye en az olumsuz etkisi olacak yöntemlerle en fazla ürünü almak, yani sürdürülebilir tarım yöntemlerini insanlığın hizmetine sunabilmek.

Kuruluşu tarafından kaleme alınan açık mektup, Avrupa Parlamentosu'nun toplumu bağımsız bilimsel görüşlere saygı göstermeye teşvik etmesini, oybirliğiyle ve koşulsuz olarak EFSA'ya yapılan son saldırıları kınamasını, bağımsız bilimsel araştırmalara desteğini yeniden vurgulamasını ve bilim insanlarıyla bilimsel araştırma kuruluşlarını hedef alan saldırıların engellenmesine yönelik tedbirler önermesini talep ediyordu.

Avrupa Parlamentosu Başkanı Martin Shultz'un yanıtı 15 Eylül'de açıklandı. Schultz mesajında; bu tip saldırıların

kendisi ve temsil ettiği parlamento tarafından ancak şiddetle ve koşulsuz olarak kınanabileceğini, bu tip eylemlerin bilim insanlarının hayatını riske soktuğu gibi önemli bilimsel çalışmaları da engellediğini, gerekli tedbirlerin alınması için bu mesajı aynı zamanda parlamentonun ilgili birimlerine gönderdiğini bildiriyordu.

Bu mektuptan kısa bir süre sonra 14 Eylül 2016 tarihinde AB ülkelerinin hükümeti konumundaki Avrupa Komisyonu Başkanı Junker'in parlamentoya hitaben yaptığı yıllık "Avrupa Birliği'nin Durum" yani "icraatın içinden" konuşması ise evlere şenlik...

Junker konuşmasında, GDO'lara ve meşhur glifosat tartışmasına değindi: "Bazı durumlarda bizim (Komisyonun) karar verme durumunda olmadığımızı belirtmek gerek. Örneğin glifosat konusunda üye ülkeler kendileri karar vermekte başarısız kaldığından, Parlamento ve Konsey, Komisyonun karar vermesini istiyor. Onun için bu kuralı değiştireceğiz; bu demokrasi değil... Komisyon politik kararlar almalı, teknik konulara karışmamalı! Politik bir Komisyon, Parlamenti'yi de, tüm Üye Ülkeleri de, tüm insanları da dinlemeli..."

Peki, o zaman Avrupa Birliği'ne ve tabii ki Avrupa Komisyonu'na ne gerek var. Koyverin gitsin, herkes kendi kararını versin...

Bayer ve Monsanto birlikteliğinin akıllara getirdiği

Tam bunlar olurken bayram tatili sırasında birçok dostum ve öğrencimden mesaj aldım: "Meğer işin aslı neymiş? Hocaaam...? Tam sizlik bir yazı...vs." Hepsinin ekinde ise günümüzün en popüler ve üretken araştırmacı gazetecilerinden birinin GDO konusunda yazdığı, baştan sona yanılısamarlarla dolu köşe yazısı vardı. Bu mesajları gönderenler benden cevabi bir yazı bekliyorlardı ama üzgünüm. Komplo teorileriyle düşünmenin sefaletinden kurtulamayan ve bunu kazanç kapısı haline getiren meczupların hiçbir bilimsel dayanağı olmayan iddialarını araştırıp değerlendirmeden köşesine alanlara ne denebilir ki?

Söz konusu yazıdan bir gün sonra dünyanın en büyük tarımsal ilaç ve tohum şirketlerinden Bayer'in yine dünyanın en büyük tohum şirketlerinden Monsanto'yu 66 milyar dolara satın alacağı haberleri çıktı. Ekonomist bir arkadaş bunun akıllara durgunluk veren bir rakam olduğunu söyledi.

Neyse, rakam bir yana, benim aklıma gelen ilk sorular ise şöyle:

- Sağlık dahil birçok alanda faaliyet gösteren bir kimya devi olan Bayer, GDO teknolojisinde neredeyse tekel halinde olan tohum şirketini almakla neyi amaçlıyor?

- Özellikle, böceklerle dayanıklı GD pamuk ve mısır ekim alanlarının artmasıyla uğradığı büyük gelir kayıplarını kapatmak için, GDO teknolojisini terk ederek dünyaya daha fazla pestisit mi satmak istiyor?

- Yoksa, satın almadan sonra AB ülkelerindeki GDO karşıtlığını bir şekilde bertaraf ederek, dünyadaki GDO tohum pazarını daha da genişletmeyi mi amaçlıyor?

Bu evliliğin hayata geçebilmesi muhtemelen 2018 yılı ortalarını bulacak. Zira, bir taraftan şirket hissedarlarının onayı alınır-

ken öte yandan hem ABD'nin hem de Avrupa Birliği ülkelerinin ilgili rekabet kurullarının da olumlu görüş ya da onay vermeleri gerekiyor.

Fırsatlar da göz önünde bulundurulmalı

Gerek tarımsal mücadele ilaçlarının gerekse tohum piyasasının gittikçe tekelleşiyor olması dünya genelinde epey bir endişe yaratıyor. Ancak bu iki şirketin nispeten farklı konularda uzmanlaşmış olmaları gittikçe modernleşen tarımsal üretim sektörü için bir fırsat da yaratabilir. Burada üzerinde durulması gereken konu ne genetiği değiştirilmiş tohumlar ne de sadece tarımsal mücadele ilaçları olmalı. Önemli olan birim alandan çevreye en az olumsuz etkisi olacak yöntemlerle en fazla ürünü almak, yani sürdürülebilir tarım yöntemlerini insanlığın hizmetine sunabilmek.

Yukarıda belirttiğim üzere, bu birleşmenin gerçekleşebilmesi için önümüzde uzunca bir karar ve onay süreci bulunuyor. Tabii, bu evlilik gerçekleşirse asıl önemli bir konu daha var. O da evliliğin sürdürülüp sürdürülemeyeceği. Ne de olsa Bayer'in Avrupalı kültürü ve yönetim tarzı ile Monsanto'nun Amerikan kültürü ve yönetim tarzları epey farklı olsa gerek. Nitekim, bundan bir süre önce Amerikan otomotiv şirketi Chrysler'i satın alan Mercedes-Benz, doku uyumsuzluğu nedeniyle kısa bir süre sonra şirketi elinden çıkartmak zorunda kalmıştı.

Buna mukabil, yine tarımsal mücadele kimyasalları ve tohum sektörünün büyüklerinden Dow ve DuPont şirketlerinin geçenlerde hissedarlar tarafından onaylanan evliliklerinin, kısa sürede üç uzmanlaşmış şirkete bölünerek daha pürüzsüz sürmesi beklenebilir.

Atlantik ötesinden farklı bakış açısı

Tüm bunlar olurken, katıldığım Tarımsal Biyoteknoloji Konferansı "ABIC2016" sırasında izlediğim bildiriler Atlantik'in öte tarafındaki ülkelerin ve bilim insanlarının olaylara ne kadar farklı yaklaşıtlarını bir kez daha gösterdi.

Örneğin, Konferansa ev sahipliği yapan Kuzey Dakota Eyalet Üniversitesi tarafında kısa süre önce 35 milyon dolar harcanarak yapılmış olan yeni sera kompleksi, yılın altı ayını kar ve buz altında geçiren bir yörede bile tarımsal Ar-Ge'ye verilen önemin güzel bir örneği idi.

Tabii ki bilimsel araştırmalara yapılan fiziksel altyapı yatırımından daha önemli olan zihniyet meselesi de var. Yılın altı ayını kar ve buz altında geçiren, ABD'nin yukarı Orta-Batı eyaletleri ile Kanada'daki komşu eyaletler bu yıl bir araya gelerek "Protein Yolu" projesini başlatmışlar. Bir ölçüde tarımın "Silikon Vadisi" olmayı hedefleyen bu girişim öncelikle soya, kanola, keten tohumu, mercimek, nohut, bezelye ve kuru fasulye gibi kaliteli yüksek protein içeren ürünlerin yetiştirilmesi ve daha da önemlisi bunlardan katma değeri yüksek ürünlerin elde edilmesine yönelik işbirliği projelerinden oluşuyor.

İşbirliği denilince de üretici yani çiftçi birlikleri, üniversiteler, kamu araştırma kuruluşları ve özellikle de risk sermayesi kullanan küçük yenilikçi şirketlerin büyük bir şevk ile bir araya geldiklerini belirtmek isterim. Tabii ki yerel hükü-

→ metlerden de bir kısım destek alıyorlardır; ancak önemli olan herkesin taşın altına elini koyuyor olması...

Aslında, fikir yukarı Orta-Batı Amerikan eyaletlerinde Kanada'yı temsil eden konsolostan çıkmış; ilgili kurum ve kuruluşlar da bunu geliştirerek büyük bir proje haline getirmişler. Diğer bir anlatımla, altı ay kar ve buzla kaplı, kısıtlı tarımsal üretim olanağı sunan bir ekolojii dünyada hızla talebi artan bitkisel bazlı protein ve katma değeri yüksek ürünler ortaya koyabilen bir konuma taşımak hedefleniyor.

Toplantıda tabii ki "Protein Yolu" dışında yenilikçi küçük şirketlerin yeni bitki ıslahı teknikleri kullanarak geliştirdikleri bitkiler, hassas tarım uygulamalarında yine küçük yenilikçi şirketlerin "İnsansız Hava Araçları" ile ilgili projeleri ilgi çeken konular arasındaydı.

Bilimsellikten uzak politik uygulamalar

GDO'lar konusu özellikle de farklı ülkelerde farklı biyogüvenlik mevzuatı uygulamalarının yarattığı sıkıntılar da bir panelde tartışıldı. Burada, belki de en ilginç olanı Şili örneğiydi. Şili Güney Yarım Küre'de olması ve Pasifik Okyanusu kıyısında farklı iklim kuşakları ile tohumculuk şirketleri için olağanüstü avantajlara sahip bir ülke. Onun için de dünyanın GDO tohumluğu üretilip pazarlayan ülkeleri arasında neredeyse birinci durumda. Ancak, bizde olduğu gibi orada da GDO yetiştirmek yasak ama ithal etmek serbest. Bunun bilimsel açıklaması var mı? Yok; tamamen siyasetçilerin tribüne oynaması...

Dünyanın en büyük tarımsal ilaç ve tohum şirketlerinden Bayer'in yine dünyanın en büyük tohum şirketlerinden Monsanto'yu 66 milyar dolara satın alacağı haberleri çıktı. Bu evliliğin hayata geçebilmesi muhtemelen 2018 yılı ortalarını bulacak.

Biyogüvenlik mevzuatlarındaki bu uyumsuzluk aslında büyük GDO üreticisi ülkelerin pek umurunda değil gibi; onlar bir taraftan üretilip tüketmeyi, fazla ürünleri satarak da gelir elde etmeyi sürdürüyorlar. AB ülkelerindeki ya da diğer bazı ülkelerdeki siyasi engeller şimdiki kadar pek önemli bir etki yaratmışa benzemiyor. Dünya genelinde, gelir düzeyinde görülen

yükselişe paralel seyreden protein tüketimindeki artış, başta AB ülkeleri ve Çin dahil tüm ülkelerde soya talebinin artacağını gösteriyor. Tabii organik gibi bazı niş pazarlar için yüksek bedel karşılığı GDO'suz ürün tedariki yapan üretici ve firmaların da durumdan pek şikayetçi oldukları söylenemez.

Özetle, dünyanın bir kısmı "at kılı, postal bağı" konularla uğraşırken, komplo teorileriyle çeşnilendirilmiş yazılarla, televizyon programları ile bilim insanlarını bezdirmeye, araştırmalarını tahrip etmeye kafa yorarken; diğer bir kısmı ise üreticisiyle, bilim insanıyla, politikacısıyla el ele verip artan dünya nüfusunu sürdürülebilir olarak besleyecek projeler geliştiriyorlar. Umalım bizler de bir gün o aşamalara geliriz... ■